

СЕЗОННІ ОСОБЛИВОСТІ ГОСТРОЇ РЕВМАТИЧНОЇ ЛИХОМАНКИ У ДІТЕЙ

©О. Р. Боярчук

ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України»

РЕЗЮМЕ. Проведений ретроспективний аналіз 85 медичних карт стаціонарних хворих віком від 4 до 17 років, які знаходилися на лікуванні у Тернопільській дитячій міській лікарні протягом 2000–2010 років з діагнозом гостра ревматична лихоманка. Встановлено сезонну залежність захворюваності на гостру ревматичну лихоманку. Більшість дітей (65,9 %) поступали на лікування в періоді з жовтня до березня, з піком у березні (34,1 %). Мала хорея спостерігалася частіше у дітей, які поступали на лікування з квітня по вересень (44,8 % проти 15,3 % відповідно, $p=0,0489$).

КЛЮЧОВІ СЛОВА: гостра ревматична лихоманка, діти, сезонність.

Причина гострої ревматичної лихоманки (ГРЛ) була встановлена ще у 1900 р. Ф. Л. Пойнтоном та А. Пейном, які описали диплококи, виділені у пацієнтів з цим захворюванням [1]. У 1904 році бактерія отримала назву піогенний стрептокок. Проте бактерійна природа ГРЛ була запідозрена значно раніше, завдяки сезонним пікам захворювання [2]. Пізніше було підтверджено сезонну залежність хвороби, особливо у країнах з помірним кліматом [3].

Відповідна антибактеріальна терапія стрептококових інфекцій, запровадження первинної та вторинної профілактики хвороби за останні десятиліття знизили частоту ГРЛ в усьому світі [2]. У зниженні захворюваності відіграли роль й деякі інші чинники, зокрема покращення гігієнічних умов проживання, доступ до кваліфікованої медичної допомоги, зниження густонаселеності в будинках і школах [4, 5]. Проте дослідження останніх років показали випадки ГРЛ у дітей з родин із середніми і високими статками та добрими можливостями медичної допомоги [6]. І хоча ГРЛ на сьогодні рідко зустрічається у високорозвинутих країнах, захворювання залишається серйозною проблемою у дітей з країн, що розвиваються, у яких переважає тропічний клімат [7]. Найвищі показники захворюваності на ГРЛ задокументовані у мешканців Нової Зеландії, аборигенів Австралії та інших жителів тихоокеанських островів [8].

У США та в ряді інших країн найвищі показники захворюваності зафіксовані в березні, після зимового піку стрептококового фарингіту. Проте сезонну залежність вдається виявити не в усіх країнах [8].

У Тернопільській області захворюваність на ГРЛ за останні 10 років знизилась у 15 разів – з 0,15 на 1000 дітей до 15 років у 2002 році до 0,01 у 2011 році [9].

Частота проявів ГРЛ відрізняється у різних країнах світу, завдяки генетичним особливостям, штамам стрептокока, соціально-економічним умовам [10]. Існують відмінності й у частоті виявлення критеріїв Киселя–Джонса у різних країнах [2].

Метою нашої роботи було встановити сезонну залежність ГРЛ у дітей нашого регіону і порівняти

частоту критеріїв Киселя–Джонса у пацієнтів з ГРЛ залежно від пори року.

Матеріали і методи. Проведений ретроспективний аналіз 85 карт стаціонарних хворих віком від 4 до 17 років, які перебували на лікуванні в Тернопільській міській дитячій лікарні протягом 2000–2010 років з діагнозом ГРЛ. Діагностика ГРЛ проводилась відповідно до критеріїв Киселя–Джонса.

Усім пацієнтам було проведено стандартне клініко-лабораторно-інструментальне обстеження, включаючи електрокардіографію, ехокардіографію, визначення рівня антистрептолізину О (АСЛ-О), виділення β -гемолітичного стрептокока групи А з поверхні мигдаликів.

Отримані результати були опрацьовані у відділі статистичних досліджень ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України» з використанням пакета STATISTICA. Порівняння частотних величин проводилось з використанням χ^2 -квадрат тесту. Достовірними вважали ознаки при $p < 0,05$.

Результати й обговорення. Розподіл пацієнтів залежно від місяця поступлення у стаціонар зображено на рисунку.

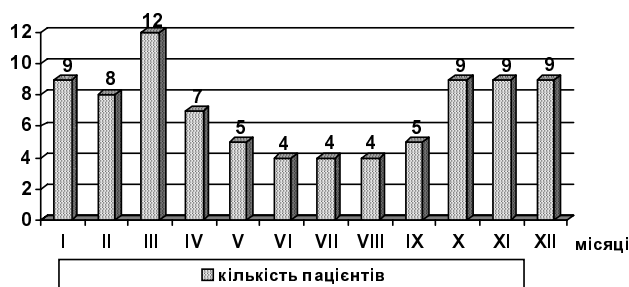

Рис. Розподіл пацієнтів з ГРЛ залежно від місяця року (n).

Встановлено збільшення пацієнтів з ГРЛ, які поступають на стаціонарне лікування, з жовтня до березня, з піком у березні. Протягом цього періоду було 56 (65,9 %) дітей, тоді як з квітня до вересня – 29 (34,1 %) дітей; $p=0,0168$.

Для визначення особливостей клінічного перебігу ГРЛ залежно від сезону, всіх дітей було поді-

Огляди літератури, **оригінальні дослідження**, погляд на проблему

лено на 2 групи. Першу групу склали 56 дітей з ГРЛ, які знаходились на стаціонарному лікуванні протягом жовтня–березня, другу групу – 29 дітей, які проходили лікування з квітня до вересня.

Вікові та гендерні особливості пацієнтів обох груп відображено в таблиці 1. Нами не встановлено вікових та гендерних відмінностей у перебігу хвороби залежно від сезону ($p > 0,05$). Найчастіше хворіли діти віком від 9 до 11 років, в середньому – 10,5 років; така ж тенденція зберігалась в обох групах (10,9 та 9,6 років відповідно).

Частоту виявлення критеріїв Киселя–Джонса відображено в таблиці 2.

Найчастіше серед великих критеріїв зустрічався кардит (84,7 %), потім – поліартрит

(54,1 %). Мала хорея спостерігалася значно рідше за кардит (25,9 %, $p < 0,001$). Підшкірні ревматичні вузлики та кільцеподібну еритему виявляли рідко (5,9 %; 8,2 % відповідно). Один великий критерій спостерігали у 28,2 % пацієнтів ($n = 24$): у 17,6 % кардит ($n = 15$) і у 10,6 % ізольована хорея ($n = 9$). Два великих критерії мали місце у 64,7 % хворих ($n = 55$): кардит і поліартрит у 44,7 % ($n = 38$); кардит і хорея у 10,6 % ($n = 9$) і значно рідше інші комбінації. Три великих критерії були у 7,1 % дітей ($n = 6$). Мали місце різні комбінації: кардит, поліартрит і хорея в одного пацієнта, в інших випадках кардит і поліартрит поєднувались з кільцеподібною еритемою чи ревматичними вузликами.

Таблиця 1. Базові характеристики пацієнтів з ГРЛ

Ознака	ГРЛ (усі хворі) (n, %)	ГРЛ (жовтень-березень) (n, %)	ГРЛ (квітень-серпень) (n, %)
Чоловіча стать	47 (55,3)	30 (53,6)	17 (58,6)
Жіноча стать	38 (44,7)	26 (46,4)	12 (41,4)
Вік (роки) середнє/коливання)	10,5 (4–17)	10,9 (4–17)	9,6 (4–16)

Таблиця 2. Критерії Киселя–Джонса у дітей з ГРЛ

Критерій	ГРЛ (усі хворі) (n, %)	ГРЛ (жовтень-березень) (n, %)	ГРЛ (квітень-серпень) (n, %)	p
Великі критерії				
Кардит	72 (84,7)	51 (91,1)	21 (72,4)	0,6065
Поліартрит	46 (54,1)	32 (57,1)	14 (48,3)	0,7013
Хорея	22 (25,9)	9 (15,3)	13 (44,8)	0,0489
ізолювана хорея	9 (10,6)	2 (3,6)	7 (24,1)	0,0247
Підшкірні вузлики	5 (5,9)	3 (5,4)	2 (6,9)	1,0
Кільцеподібна еритема	7 (8,2)	4 (7,1)	3 (10,3)	0,6908
Малі критерії				
Клінічні зміни				
Лихоманка	56 (65,9)	42 (75,0)	14 (48,3)	0,2685
Артралгії	21 (24,7)	16 (28,6)	5 (17,2)	0,4414
Лабораторні зміни				
Прискорена ШОЕ	57 (67,1)	44 (78,6)	13 (44,8)	0,1896
Підвищений СРБ	54 (63,5)	37 (66,1)	17 (58,6)	0,8537
Подовження PR на ЕКГ	10 (11,8)	6 (10,7)	4 (13,8)	0,7345

Серед малих діагностичних критеріїв вірогідно частіше зустрічалася лихоманка (65,9 %), прискорення ШОЕ (67,1 %) і підвищений рівень С-реактивного білка (СРБ) (63,5 %), ніж артралгії ($p = 0,0008$; $p = 0,0006$ і $p = 0,0014$ відповідно). Подовження PR інтервалу на ЕКГ було виявлено у 11,8 % пацієнтів.

Абдомінальний синдром мав місце у трьох випадках. У наших пацієнтів він передував проявам артрити і кардиту.

Передуюча стрептококова інфекція була підтверджена в усіх випадках. Зростання АСЛ-О було встановлено у 71,8 % дітей ($n = 61$); β -гемолітичний стрептокок було виявлено у мазку з поверхні мигдаликів у 27,6 % ($n = 8/29$). Передуючу стрептоко-

кову інфекцію (тонзилофарингіт, скарлатину) мали 55,3 % дітей ($n = 47$).

Генетичний анамнез був обтяжений у 12 дітей (14,1 %).

Ми порівнювали частоту критеріїв Киселя–Джонса у пацієнтів обох груп. Суттєвої різниці у частоті виявлення кардиту, поліартриту, ревматичних вузликів чи кільцеподібною еритеми виявлено не було ($p > 0,05$). Мала хорея зустрічалася частіше у пацієнтів, які знаходились на лікуванні з квітня до вересня ($p = 0,0489$), включаючи ізольовану хорею ($p = 0,0247$).

Суттєвої різниці у частоті виявлення одного, двох чи трьох великих критеріїв також не було. У дітей

другої групи вірогідно частіше спостерігали ізольовану хорею, тоді як у дітей першої групи – ізольований кардит (25,0 % і 3,4 % відповідно, $p=0,0348$).

Частота виявлення малих критеріїв Киселя–Джонса в обох групах також не відрізнялась, хоча лихоманка, артралгії та прискорення ШОЕ у першій групі зустрічалися в 1,5 раза частіше.

Не було встановлено різниці і між критеріями, які вказували на передуючу стрептококову інфекцію. Серед останніх найбільше діагностичне значення мало підвищення рівня АСЛ-О (71,4 % в першій групі і 55,2 % у другій групі, $p=0,4729$).

Переважає захворюваність на ГРЛ в періоді з жовтня до березня, з піком у березні корелює з сезонною варіабельністю тонзилофарингітів, викликаних β -гемолітичним стрептококом групи А, які найчастіше діагностуються зимою та весною [12] або осінню і зимою [13, 14]. Піодермія та шкірні стрептококові інфекції частіше зустрічаються влітку та асоціюються з гострим гломерулонефритом [15]. Підвищення захворюваності на ГРЛ в жовтні також може бути пов'язано з початком навчального року у вересні та зростанням скупченості і контактів між дітьми. Проте не тільки температура і вологість впливають на сезонність захворювання. Очевидно, мають значення й інші фактори, зокрема рівень гормонів (особливо мелатоніну та глюкокортикоїдів), активність імунної відповіді, запальні реакції.

Серед великих діагностичних критеріїв ГРЛ лише хорея зустрічалася частіше в період з квітня до вересня. Це можна пояснити тривалим латентним періодом між проявами гострої стрептококової інфекції та початком клінічних проявів малої хореї, який може тривати від 2 до 4 місяців, а інколи й до року [3]. Саме при малій хореї цей період є значно довшим, ніж при інших проявах. Іншою причиною може бути пізнє звертання за медичною допомогою, враховуючи низьку активність проявів захворювання.

Висновки. У дітей міста Тернополя, де переважає помірний клімат, захворюваність на ГРЛ має сезонну залежність з переважанням з жовтня до березня, з піком захворюваності в березні, що узгоджується з сезонною варіабельністю стрептококового тонзилофарингіту. Найчастішими проявами ГРЛ є кардит (84,7 %) та поліартрит (54,1 %). Мала хорея спостерігається частіше у дітей, які поступали на лікування з квітня по вересень (44,8 % проти 15,3 % відповідно).

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження щодо ролі гормонального фону, активності імунної системи та запальних реакцій, їх залежність від сезонних змін дозволять окреслити нові напрямки первинної профілактики гострої ревматичної лихоманки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Poynton F. L. The etiology of rheumatic fever / F. L. Poynton, A. Paine // *Lancet*. – 1900. – № 156. – P. 861–869.
2. Seckeler M. D. The worldwide epidemiology of acute rheumatic fever and rheumatic heart disease // M. D. Seckeler, T. R. Hoke // *Clinical Epidemiology*. – 2011. – № 3. – P. 67–84.
3. Ayoub E. M. Acute rheumatic fever and post-streptococcal reactive arthritis / E. M. Ayoub, K. Alsaeid / In: Cassidy J. T., Petty R.E., Laxer R.M., Lindsley C.B., eds. // *Textbook of pediatric rheumatology*. Philadelphia: WB Saunders; 2005. P. 614–629.
4. Carapetis J. R. Rheumatic heart disease in developing countries / J. R. Carapetis // *N. Engl. J. Med.* – 2007. – № 357. – P. 439–441.
5. Gordis L. The virtual disappearance of rheumatic fever in the United States: lessons in the rise and fall of disease. T. Duckett Jones memorial lecture / L. Gordis // *Circulation*. – 1985. – № 72. – P. 1155–1162.
6. Resurgence of acute rheumatic fever in the intermountain area of the United States / L. G. Veasy, S. E. Wiedmeier, G. S. Orsmond [et al.] // *N. Engl. J. Med.* – 1987. – № 316. – P. 421–427.
7. WHO Expert Consultation on Rheumatic Fever and Rheumatic Heart Disease. Rheumatic fever and rheumatic heart disease: report of a WHO Expert Consultation, Geneva, 29 October – 1 November 2001 // WHO technical report series. – 2004. – 923 p.
8. Atatoa-Carr P. Rheumatic fever diagnosis, management, and secondary prevention: a New Zealand guideline / P. Atatoa-Carr, D. Lennon, N. Wilson // *The New Zealand Medical Journal*. – 2008. – N 121(1271). – P. 59–69.
9. Boyarchuk O. R. Changes in the course of acute rheumatic fever in children in the last 20 years / O. R. Boyarchuk, I. R. Sagal // *Human and Health*. – 2013. – Vol. VII, № 1. – P. 19–28.
10. Rowlands A. B. Seasonal incidence of rheumatic fever in this country // A. B. Rowlands // *The British Med. J.* – 1938. – № 2. – P. 15–16.
11. Acute rheumatic fever: 27 year experience from the Montreal's pediatric tertiary care centers / A. Carceller, B. Taoiero, E. Rubin, J. Miro // *An. Pediatr. (Barc.)*. – 2007. – № 67(1). – P. 5–10.
12. Guilherme L. Rheumatic fever: from innate to acquired immune response / L. Guilherme, J. Kalil // *Ann. N.Y. Acad. Sci.* – 2007. – № 1107. – P. 426–433.
13. Hayes S. Management of Group A Beta-Hemolytic Streptococcal Pharyngitis / C. S. Hayes, H. Williamson // *American Family Physician*. – 2001. – № 63 (8). – P. 1557–1565.
14. Stollerman G. H. Rheumatic fever / G. H. Stollerman // *Lancet*. – 1997. – № 349. – P. 935–942.
15. Cunningham M. W. Pathogenesis of Group A Streptococcal infections. / M. W. Cunningham // *Clin. Microbiol. Rev.* – 2000. – № 3 (13). – P. 470–511.

Огляди літератури, **оригінальні дослідження**, погляд на проблему

SEASONAL PECULIARITIES OF ACUTE RHEUMATIC FEVER IN CHILDREN

©O. R. Boyarchuk

SHEI «Ternopil State Medical University by I. Ya. Horbachevsky of MPH of Ukraine»

SUMMARY. A retrospective analysis of 85 medical cards of the hospital patients aged from 4 to 17, who underwent treatment in Ternopil State Children Hospital during 2000–2010 with the diagnosis of acute rheumatic fever were performed. The morbidity of acute rheumatic fever depend on season. 65.9 % of patients with acute rheumatic fever admitted to hospital from October to March, with a peak in March (34.1 %). Only rheumatic chorea, including isolated chorea was more common in April to September (44.8 % contrary 15.3 %, $p=0.0489$).

KEY WORDS: acute rheumatic fever, children, season.

Отримано 3.11.2014